

ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Тетяна Василівна ВАСИЛЮК,

*докторант заочної докторантури
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна
Академія управління персоналом»*

Як показало дослідження, залежно від наявності цивільно-правового імунітету юридичну відповідальність суддів у країнах ЄС можна класифікувати як юридичну відповідальність суддів з обмеженим цивільно-правовим імунітетом та абсолютним цивільно-правовим імунітетом. Зокрема, принцип суддівського імунітету від цивільних позовів передбачений і в законодавстві Великобританії та Німеччини. Єдиним обмеженням є те, що судді не несуть фінансову відповідальність за свої діяння, якщо їхні дії не виходять за межі повноважень судді.

Як правило, судді в зарубіжних країнах звільнені від відшкодування шкоди, завданої ухваленими ними судовими рішеннями. Відшкодування такої шкоди здійснюється державою. Проте, такий суддівський імунітет не є абсолютним. Так, у п. 5.2 Європейської хартії про статус суддів прямо зазначено, що в певних випадках держава може звернутися до судді з регресною вимогою, якщо суддя припустився грубого порушення своїх обов'язків [1].

Практика деяких європейських держав, таких як Італія, Чехія показує дієвість цього принципу. Так, у цих країнах суддя може бути притягнутий державою до цивільної відповідальності, якщо він умисно чи грубо не виконує своїх обов'язків і це підтверджено рішенням суду чи іншого органу (в дисциплінарному провадженні), що набрало законної сили [2, с. 206].

Судді нижніх судів Англії згідно зі ст. 108 Акту про суди й юридичні послуги 1990 р. володіють імунітетом від цивільної відповідальності, якщо діють, не перевищуючи своїх повноважень. Проте навіть при перевищенні

повноважень цивільна відповідальність настає лише в разі доведення несумлінності в їхніх діях [3, с. 54].

У Франції відповідальність суддів за особисту професійну помилку регулюється законодавством про статус магістратури та спеціальними законами, якими визначається правовий статус суддів спеціалізованих судів. Відповідно до ст. 1 Органічного закону 79-43 від 18 січня 1979 р., суддя відповідає особисто за власні дії. Разом з тим держава гарантує відшкодування шкоди, завданої помилками суддів, залишаючи за собою право на пред'явлення регресного позову [4, с. 139].

Деякі правові системи передбачають солідарну відповідальність держави та судді. Зокрема, така система передбачена законодавством Іспанії. Якщо шкода завдана незаконним судовим актом, винесеним суддею умисно або з грубої необережності, то потерпілий має можливість або пред'явити позов до судді, або звернутися з позовом про незаконність здійснення правосуддя до держави, або одночасно звернутися з позовом і до судді, і до держави. У випадку незаконного судового рішення за відсутності вини судді позов можна пред'явити лише до держави [5, с. 2].

Італійський закон «Про відшкодування шкоди, завданої при здійсненні функцій судової влади, і про цивільну відповідальність суддів» від 13 квітня 1988 р. передбачає, що потерпілий повинен звернутися з позовом не до судді (окрім випадку, коли шкода завдана злочином), а безпосередньо до держави, яка в порядку регресу має право стягнути з судді суму, обмежену третинною його посадового окладу [6, с. 198-199].

При цьому варто зазначити, що в науковій літературі ефективним засобом для усунення проблем, пов'язаних з неможливістю отримання потерпілим реального відшкодування заподіяної шкоди, в тому числі з підстав нестачі чи відсутності бюджетних коштів, називають інститут страхування відповідальності суддів на випадок завдання шкоди при здійсненні правосуддя. У цій сфері пропонуються два основні варіанти страхування [7, с. 142].

До першого належить створення гарантійного фонду, підконтрольного державі, який діятиме як страховик та до якого судьями добровільно, на свій розсуд, можуть вноситися грошові внески. Якщо суддя здійснив внесок, то відшкодування (компенсація) потерпілій особі виплачуватиметься в першу чергу із фонду за відсутності жодних максимальних обмежень і без застосування державою права регресу до винного судді. В іншому випадку за відсутності внесків з боку судді залишається можливість використання державою права зворотної вимоги до такого судді.

До другого варіанта відносять можливість страхування відповідальності суддів у спеціалізованих страхових компаніях. У цьому контексті береться до уваги досвід Німеччини, у якій створено пул (об'єднання) страхових організацій, які страхують відповідальність органів влади та їхніх службовців. Такі організації є прибутковими і діють на основі системи солідарної відповідальності [8, с. 40].

У пункті 5.2 Європейської хартії про закон «Про статус суддів» вказано, що державою гарантується відшкодування збитків за шкоду, заподіяну в результаті протиправної поведінки або незаконних дій судді

під час виконання ним обов'язків судді. Законом може передбачатися, що держава може порушити справу з метою примусити суддю компенсувати суму, виплачену державою за шкоду, заподіяну ним у випадку грубого і невинуватого порушення правил, що регулюють виконання обов'язків суддями. Подання позову до суду, що має відповідну юрисдикцію, повинно бути попередньо погодженим з органом суддівського співтовариства, відповідальним за добір суддів [9].

У рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки» встановлюються передумови притягнення судді до цивільної відповідальності. Так, у п. 67 цього документа вказано, що лише держава може домагатися цивільної відповідальності судді, подавши скаргу до суду в разі, коли цей суддя повинен був присудити компенсацію. Водночас, згідно з п. 66 зазначеної рекомендації тлумачення закону, оцінювання фактів та доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злочинного наміру або грубої недбалості [10].

На основі вивчення зарубіжного досвіду цивільно-правової відповідальності суддів Т. М. Нешатаєва робить висновок, що ухвалення суддею неправильних рішень або вчинення певних процесуальних порушень не дає підстав для автоматичного подання позовів про відшкодування шкоди. Загальним правилом для виправлення допущених судових помилок є використання апеляційних і касаційних процедур. Також допускається подання позовів про відшкодування цивільно-правової шкоди, завданої правосуддям (приміром порушення розумних строків судового розгляду, ухвалення незаконних забезпечувальних заходів, порушення принципів відкритості правосуддя) до держави. Таким чином, суддя захищений від відшкодування шкоди, завданої судовими помилками [2, с. 205-206].

У деяких зарубіжних країнах (зокрема Італії, Чехії) суддя може бути притягнений державою до цивільної відповідальності, якщо він навмисно або у грубій формі порушив свої обов'язки і цей факт встановлено рішенням, що набуло законної сили (в рамках кримінального або дисциплінарного провадження) [2, с. 206].

Заслуговує на увагу у цьому аспекті досвід Російської Федерації. Відповідно до Федерального закону № 68-ФЗ «Про компенсацію за порушення права на судочинство у розумний строк або права на виконання судового акту в розумний строк», що набув чинності 4 травня 2010 р., громадяни РФ отримали право на грошову компенсацію за судову тяганину. Суттєвим є те, що присудження вказаних виплат не залежить від вини судді, але за наявності вини особи, яка зверталася до суду, в порушенні строків судового розгляду відшкодування не здійснюється. Присудження відповідної компенсації позбавляє права на відшкодування моральної шкоди, спричиненої особі незаконними діями судді, але не є перешкодою для відшкодування шкоди за незаконні дії судді під час відправлення правосуддя відповідно до цивільного законодавства [11]. Тобто відповідальність суддів, передбачена вказаним законом,

розглядається як важливий превентивний механізм щодо попередження порушень розумних строків судового провадження.

Список використаних джерел:

1. Про закон про статус суддів : Європейська хартія від 10.07.1998 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_236
2. Модернизация статуса судьи : современные международные подходы ; отв. ред. Т. Н. Нешатаева. Москва : Норма: ИНФРА-М, 2011. 336 с.
3. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: монографія. Київ : ВД Дакор, 2014. 308 с.
4. Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 187 с.
5. Хоменко М. М. Особливості відшкодування шкоди, завданої органами судової влади . *Часопис Академії адвокатури України*. № 16. 2012. С. 1-6.
6. Тактаев, И. А. Ответственность публично-правовых образований за вред, причиненный их органами и должностными лицами : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2003. 248 с.
7. Куліцька С. В. Проблемні питання порядку відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної неправомірними (незаконними) рішеннями, діями чи бездіяльністю суду (судді, суддів). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія: Право. Вип. 35. Ч. I. Т. 1. С. 139-144.
8. Відшкодування в позасудовому порядку шкоди, завданої державою або органами влади ; кол. автор.: М. С. Демкова, С. С. Коба, І. О. Лавриненко, Д. Я. Український. Київ : Конус-Ю, 2007. 260 с.
9. Европейская хартия о законе «О статусе судей» от 10.07.1998 г. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_236.
10. Щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки : рекомендації Комітету міністрів Ради Європи від 17.11.1994 р. № R (94)12. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_a38.
11. О компенсации за нарушение права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного акта в разумный срок : Федеральный Закон РФ от 30 апреля 2010 г. № 68-ФЗ. URL: <http://www.rb.ru/inform/138997.html>.